

ارزیابی ترجمه فارسی داستان‌های کلاسیک انگلیسی کودکان و نوجوانان

موضوع: ارزیابی ترجمه فارسی
داستان‌های کلاسیک انگلیسی کودکان و
نوجوانان
استاد راهنما: دکتر غلامرضا فدایی عراقی
استاد مشاور: دکتر محمدعلی میرزاییگی
سال تحصیلی: شهریور سال ۱۳۸۴
پژوهشگر: علی جعفری
دانشگاه تهران، دانشکده روان‌شناسی و
علوم تربیتی، گروه آموزشی علوم
کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۰۹ صفحه
تهیه و تلخیص: آرزو انواری

یکی از موضوعاتی که امروزه مورد توجه مترجمان قرار می‌گیرد، ترجمه آثار کودکان و نوجوانان است. در عصری که به آن عصر انفجار اطلاعات گفته می‌شود، کودکان و نوجوانان در معرض انواع پدیده‌های مربوط به فناوری اطلاعات قرار می‌گیرند. در نگاه خوشبینانه، آنان با جنبه‌های متنوع فرهنگ‌های مختلف آشنا می‌شوند که این امر می‌تواند به درک واحدی از تجربه‌های بشری بینجامد. اما در نگاهی بدبینانه، چه بسا ذهن روان کودک و نوجوان، بیش از پیش

مستعد تحصیل ارزش‌های فکری، فرهنگی و زبانی بیگانه شود. با وجود این، همه در این باره همداستانند که کودکان در این بازار لجام‌گسیخته اطلاعات، برای سیراب شدن از چشمه‌های اصیل ادبیات که مبتنی بر فکر و زبان پایه آنان باشد، به هدایت و تربیت صحیح نیازمندند. ترجمه داستان‌های کودکان و نوجوانان، یکی از راه‌هایی است که موجب افزایش تعداد آثار مناسب برای کودکان و نوجوانان و همین‌طور آشنایی آنان با زوایای زندگی و تجربه‌های سایر فرهنگ‌ها

می‌شود و پایه‌ی زبانی و فکری کودک و نوجوان را نیز غنی می‌کند.

خلاف مترجم کتاب‌های بزرگسالان، مترجم آثار کودکان و نوجوانان از آزادی عمل بیشتری در مقابل متن مبدأ برخوردار است که این امر از جایگاه فرعی ادبیات کودکان و نوجوانان در نظام ادبی سرچشمه می‌گیرد. (شاویت^(۱)، ۱۳۶۵) به تعبیر دیگر، مترجم اجازه می‌یابد که به طرق مختلف، اعم از جرح و تعدیل و تلخیص و اطاله، در متن زبان مبدأ دخل و تصرف کند.

در این پژوهش، ارزیابی بر مبنای رویکرد توصیفی و مبتنی بر زبان مقصد و مخاطب‌شناسی در ترجمه صورت گرفته است. تلاش بر این بوده تا به این سؤالات پاسخ داده شود:

۱- رویکرد مترجمان در ترجمه‌ی فارسی داستان‌های کلاسیک کودکان و نوجوانان، بر لفظ‌گرایی مبتنی است یا بر کارکردهای فکری، فرهنگی و زبانی جامعه‌ای که ترجمه در آن صورت می‌گیرد؟

۲- مترجم داستان‌های کلاسیک کودکان و نوجوانان به زبان فارسی، به کدام یک از این موارد در ترجمه برای کودکان و نوجوانان التزام بیش‌تری دارد: دخل و تصرف در ترجمه بر مبنای خصوصیات فکری و فرهنگی کودکان و نوجوانان، دخل و تصرف در ترجمه بر مبنای خصوصیات زبانی و بیانی کودکان و نوجوانان؟

۳- کدام خصوصیات فکری و زبانی کودکان و نوجوانان، در ترجمه‌های فارسی داستان‌های کلاسیک کودکان و نوجوانان، بیش از سایر موارد ملاک کار مترجمان قرار گرفته است؟

۴- ترجمه‌های فارسی داستان‌های کلاسیک کودکان و نوجوانان، تا چه حد توانسته است با

خصوصیات فکری و زبانی مخاطب خاص، یعنی کودکان و نوجوانان منطبق شود؟

هم‌چنین، هدف این پژوهش در وهله اول، ارزیابی ترجمه‌های فارسی داستان‌های انگلیسی کلاسیک، بر مبنای ترجمه «خوب و بد» یا «درست و نادرست» نیست، بلکه بنا بر این است که ابزار و امکانات ترجمه برای کودکان و نوجوانان را توصیف کند و معیارها و شاخص‌های این نوع ترجمه را ارائه دهد.

از آن‌جا که پژوهشگر برای انجام ارزیابی، ابتدا به توصیف تغییرات بیان در ترجمه می‌پردازد، نوع پژوهش توصیفی است و در وهله بعد، از روش مقایسه‌ای - تحلیلی، برای ارزیابی و سنجش ترجمه‌های فارسی داستان‌های کلاسیک، بر مبنای دو دسته شاخص معادل‌یابی، همانندسازی، اغراق، حسن تعبیر، تبدیل واژه عام به خاص، استفاده از لفظ محسوس به جای لفظ ذهنی، تغییر صورت، تغییر نقطه دید، حذف و تصریح استفاده شده است.

جامعه مورد مطالعه این کار، داستان‌های کلاسیک کودکان و نوجوانان به زبان انگلیسی و ترجمه‌های فارسی آن‌هاست که دو شرط قدمت و برخورداری از سه نسل مخاطب را دارا هستند. هم‌چنین، ترجمه این داستان‌ها باید در فهرست کتاب‌شناسی ملی ایران موجود باشد. در مجموع، دوازده داستان حائز این شرایط دانسته شده که عبارتند از: آنی در گرین گیبلز، باد در بیدزاران، باغ مخفی، پیتز پن، تام سایر، جزیره گنج، رابینسون کروزو، زنان کوچک، سرگذشت هکلبری فین، سرود کریسمس، سفرهای گالیور و ماجراهای آلیس در سرزمین عجایب.

در فصل دوم این تحقیق، پیشینه چنین

داستان، بر میزان خوانایی متن بیفزاید. جدول هم‌چنین حاکی از آن است که تعادلی نسبی بین اعمال تغییرات بیان و ترجمه لفظ به لفظ وجود دارد. به تعبیر دیگر، بنای کار مترجمان اعمال تغییرات در بیان و انطباق متن با زبان و خصوصیات فکری و فرهنگی مخاطب متن مقصد و در عین حال، حفظ و صیانت از قابلیت‌های ساختاری و سبکی متن مبدأ بوده است.

نتایج تحقیق

با توجه به جدول، می‌توان دریافت که رویکرد کلی مترجمان در ترجمه داستان‌های کلاسیک کودکان و نوجوانان، بر ویژگی‌های جامعه مخاطب، یعنی کودکان مبتنی بوده است. در عین حال، لفظ‌گرایی نیز سهم فراوانی در ترجمه‌های مزبور دارد (۵۴ درصد اعمال تغییرات فکری و بیانی، در مقابل ۴۶ درصد ترجمه لفظ به لفظ). از سوی دیگر، بنای کار مترجمان در ترجمه داستان‌های کلاسیک کودکان و نوجوانان، اعمال تغییرات زبانی به منظور انطباق متن با خصوصیات بیانی کودکان و نوجوانان بوده است تا تطبیق متن مبدأ با خصوصیات فکری، فرهنگی و اجتماعی قشر کودک و نوجوان (۵۳ درصد دخل و تصرف زبانی، در مقابل ۴۷ درصد اعمال تغییرات فکری و فرهنگی).

سایر یافته‌ها نشان می‌دهد که تغییر بیان برای خوانایی و روشنی متن، بیش از سایر موارد، ملاک کار مترجمان قرار گرفته است و آنان بنا داشته‌اند متنی زودبای و عاری از ابهام به دست دهند (۱۸ درصد). پس از آن، تغییر بیان برای همانندسازی، بیش‌ترین فراوانی را دارد (۱۲ درصد). به تعبیر دیگر، دومین اولویت مترجمان

پژوهشی آمده شده است؛ چه در ایران و چه در خارج از کشور.

فصل سوم به مبانی نظری مثل مفهوم ادبیات، مفهوم ادبیات کودک و نوجوان، داستان‌های کودکان و نوجوانان، داستان‌های کلاسیک کودکان و نوجوانان، نوشتن برای کودکان، ترجمه چیست؟ ماهیت ترجمه و... پرداخته است.

فصل چهارم به توصیف و تجزیه و تحلیل یافته‌ها اختصاص پیدا کرده است. در این قسمت، به توصیف و مقایسه‌های عینی اشاره شده و در جدول‌ها، نمونه‌های بحث آمده است.

یافته‌های

جدول صفحه بعد، نشان می‌دهد که رویه مشترک و عمده مترجمان فارسی داستان‌های کلاسیک کودکان و نوجوانان، بر اعمال تغییرات بیان بوده است. در عین حال، وجهه همت مترجمان در آثار بررسی شده، اعمال تغییرات مبتنی بر انطباق متن مقصد با خصوصیات زبانی کودکان و نوجوانان بوده است تا خصوصیات فکری و فرهنگی (۵۳ درصد در مقابل ۴۷ درصد). مترجمان با اعمال تغییرات بسیار در بیان، برای روشنی متن (۱۸ درصد)، در پی به دست دادن متنی زودبای و عاری از ابهام بوده‌اند. نکته‌ای که کم‌تر مورد توجه مترجمان داستان‌های کلاسیک قرار گرفته، اعمال تغییر بیان، به منظور حسن تعبیر بوده است. گاهی مترجمان داستان‌های کودکان و نوجوانان، به کارگیری حسن تعبیر را فدای افزایش جذابیت داستان کرده‌اند. میزان اعمال تغییر بیان برای همانندسازی (۱۲ درصد) نیز نشان می‌دهد تعابیر و اصطلاحات مانوس فارسی، در ترجمه داستان‌های کودکان و نوجوانان به کار می‌رود تا در عین افزایش جذابیت روایی

ترجمه لفظ	جمع	تصريح	حذف	تغيير	تغيير صورت	استفاده از		تبدیل واژه	حسن تعبیر	اغراق	همانند سازی	معادل یابی	تغییرات بیابان
						لفظ	مخصوص						
درد	درد فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی
%۲۳	%۲۷	%۳۳	%۲۶	%۲۹	%۳۸	%۲۸	%۲۵	%۱۷	%۳	%۱۵	%۲۳	%۲	%۵
%۲۱	%۲۹	%۱۰۷	%۶۰	%۹۳	%۵۲	%۱۳	%۸۹	%۱۱	%۵	%۱۳	%۱۱	%۱۱	%۲۵
%۲۳	%۲۸	%۳۷	%۳۱	%۱۹	%۱۳	%۹	%۱۷	%۱۱	%۸	%۵	%۲	%۲	%۶
%۱۷	%۳۳	%۹۸	%۲۹	%۱۳	%۱۱	%۸	%۳۷	%۹	%۵	%۱۱	%۱۵	%۶	%۲۵
%۲۶	%۵۳	%۷۰	%۱۵	%۶۳	%۱۷	%۵	%۲۱	%۲۷	%۹	%۱۳	%۱۰	%۶	%۲۵
%۲۶	%۵۳	%۶۱	%۳۹	%۱۹	%۱۶	%۲	%۱۳	%۶	%۷	%۷	%۱۲	%۵	%۱۷
%۵۱	%۳۹	%۳۷	%۳۱	%۶۰	%۱۱	%۳	%۱۱	%۶	%۳۳	%۶	%۸	%۵	%۲۳
%۲۰	%۲۰	%۶۳	%۱۱	%۵۲	%۱۵	%۲	%۹	%۸	%۱۷	%۱۷	%۶	%۳	%۹
%۵۱	%۳۹	%۶۳	%۱۹	%۱۸	%۱۷	%۱۳	%۵۰	%۱۰	%۱۶	%۱۱	%۱۰	%۲	%۱۷
%۵۳	%۲۷	%۸۷	%۲۱	%۱۳	%۱۸	%۶	%۲۲	%۳	%۳۳	%۷	%۸	%۶	%۲۳
%۱۳	%۶۰	%۹۱	%۳۱	%۳۷	%۱۱	%۱۰	%۶۱	%۱۵	%۱۲	%۸	%۲۱	%۷	%۳۳
%۲۸	%۳۳	%۸۳	%۱۱	%۵۷	%۱۱	%۱۳	%۷۵	%۱۲	%۵	%۶	%۱۷	%۶	%۳۱
۳۳۶	۵۰۷۷	۹۰۵	۳۱۰	۶۹۱	۶۶۰	۳۳۰	۳۶۶	۲۰۸	۴۰۳	۵۹۸	۲۶۹		
%۲۶	%۵۳	%۱۸	%۸	%۱۳	%۱۳	%۹	%۹	%۳	%۸	%۱۲	%۵		

واژه‌های عام، بر بار عاطفی و احساسی متن بیفزایند و جذابیت آن را بیش تر کنند.

۲- تا حد امکان از ترجمه جملات توصیفی طولانی پرهیز کنند؛ زیرا این جملات میل به خواندن را از بین می‌برند.

۳- تا حد امکان واژه‌های عینی و ملموس، به جای واژه‌های ذهنی به کار برند تا کودک و نوجوان به راحتی با کلمات ارتباط برقرار کند.

۴- به کارگیری عبارات مأنوس فارسی، از جمله مواردی است که موجب افزایش جذابیت می‌شود و رغبت کودک را به خواندن داستان بیشتر می‌کند.

در پایان، به منتقدان ترجمه داستان‌های کودکان و نوجوانان، توصیه شده است که با استفاده از روش توصیف تغییرات بیان در ترجمه و به کارگیری شاخص‌های مورد بررسی در پژوهش حاضر، نقد و ارزیابی ترجمه را از حکم اعمال سلیقه با شاخص‌های کلی (نظیر شیوایی نثر، امانت‌داری) خارج کنند و بر مبنای الگویی نظام‌مند به بررسی، ارزیابی و سنجش ترجمه داستان‌های کودکان و نوجوانان بپردازند.

داستان‌های کلاسیک کودکان و نوجوانان، پس از اطمینان از قابل فهم بودن زبان، به کارگیری اصطلاحات و تعابیر مأنوس و آشنا در زبان فارسی است تا از این رهگذر، بر جذابیت متن ترجمه و جذب مخاطب کودک و نوجوان بیش از پیش بیفزایند. در گام‌های بعدی، مترجمان همت خود را بر روانی و سلیس بودن متن ترجمه گذاشته‌اند؛ به طوری که با اعمال موارد متعدد تغییر زاویه دید و تغییر فرم، توانسته‌اند از جملات طولانی مرکب و توصیفی که از حوصله مخاطب کودک و نوجوان خارج است، اجتناب کنند. از سوی دیگر، با تبدیل واژه‌های ذهنی به واژه‌های محسوس، از کلماتی استفاده کرده‌اند که برای کودک و نوجوان ملموس است. مترجمان با تبدیل واژه‌های عام به واژه‌های خاص، بر بار عاطفی کلمات افزوده‌اند و احساس‌ها و مفاهیم تازه‌ای در ذهن کودک و نوجوان ایجاد کرده‌اند. سرانجام این که مترجمان با تغییر در بیان برای اغراق، بیش از پیش بر جذابیت داستان‌ها افزوده‌اند تا ذوق و علاقه مخاطب کودک و نوجوان را پرورش دهند و او را به خواندن داستان ترغیب کنند.

پیشنهادات

مترجمان در ترجمه داستان‌های کودکان و نوجوانان:
۱- با استفاده از واژه‌های خاص به جای

پی‌نوشت

1. Shavit, Zohar (1986) Poetics of Children's Literature. Athens and London: Theuniversity of Georgia Press.